ZRC SAZU

11.11. 2026

Predlogi tem za raziskovalne naloge iz jezikoslovja

Spoštovani,

na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU smo pripravili nabor predlogov raziskovalnih tem s področja jezikoslovja, namenjenih učencem in dijakom, ki bi se želeli v okviru mladinske raziskovalne dejavnosti (projekt Znanost mladini, ZOTKS) ukvarjati s slovenskim jezikom.

Predlogi so namenjeni kot izhodišče za razmislek o raziskovalnem delu in izbiri teme. So zbirka idej, ki so vam lahko v pomoč pri razmišljanju, s čim bi se želeli v nalogi ukvarjati in na katera vprašanja naj raziskava odgovori. Predlogi niso v nobenem oziru zavezujoči. Vsak opis ponuja raziskovalno vprašanje in možen način dela, obseg gradiva in zahtevnost pa se lahko prilagodi starosti raziskovalca. Pri posamezni nalogi se lahko izbere eno osrednje vprašanje ali pa se osrednje vprašanje smiselno razširi. Pri raziskavah z udeleženci je potrebno poskrbeti za prostovoljno sodelovanje, ustrezna soglasja in anonimno predstavitev odgovorov.

V sodelovanju z matičnimi mentorji na osnovnih in srednjih šolah vam lahko zagotovimo tudi podporo zunanjih mentorjev, ki bodo mladim raziskovalcem in šolskim mentorjem nudili strokovno pomoč in usmeritve pri raziskovalnem delu. Da bi preprečili podvajanje raziskovalnih tem v tekmovalnem procesu, je za vsako temo predvideno le eno raziskovalno mesto, ki ga lahko zasede posamezni raziskovalec ali raziskovalna skupina (do največ 3 raziskovalcev). Zato vam priporočamo, da ob odločitvi za izbrano temo čim prej pošljete povpraševanje in preverite njeno razpoložljivost.

Če vas predlagane teme zanimajo in bi želeli izvedeti več o možnostih sodelovanja, se lahko obrnete na koordinatorja mladinskega raziskovalnega dela Žana Luko Umičeviča (zanlukaumicevic@gmail.com).

Veselimo se sodelovanja in vam želimo veliko raziskovalne vneme.
Lepo vas pozdravljamo.

Izr. prof. dr. Kozma Ahačič
predstojnik Inštituta za slovenski jezik
Frana Ramovša ZRC SAZU

LJUBLJANA 1 ZNANSTVENORAZISKOVALNI CENTER SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI

Priloga:

Teme iz jezikoslovja

1. Poznavanje in razumevanje frazemov med mladimi

Raziskovalna naloga bi obravnavala, kako mladi poznajo in razumejo izbrane slovenske frazeme. Metoda: anketni vprašalnik, preverjanje, ali frazeme poznajo, kako razložijo, kaj pomenijo, ali jih uporabljajo ... Ugotavljali bi, kateri frazemi so bolj oziroma manj znani in pri katerih se pojavljajo težave z razumevanjem. Gradivo: izbrali bi približno 50 frazemov, anketirali bi npr. dijake prvega in četrtega letnika iste srednje šole. Tako bi lahko primerjali tudi rezultate glede na starost.

2. *Biti zelo delulu:* Raba slengovskih frazemov na TikToku

Raziskovalna naloga bi obravnavala slengovske frazeme, ki jih mladi uporabljajo v vsakdanjem sporazumevanju na družbenih omrežjih (na TikToku). Ugotavljali bi, katere frazeme mladi najpogosteje uporabljajo, kako jih razumejo in kaj z njimi sporočajo. Posebno pozornost bi namenili vplivu angleščine in vlogi družbenih omrežij pri njihovem širjenju. Gradivo bi zbrali z anketiranjem mladih in iz pregleda družbenih omrežij (zamejeno na posamezno družbeno omrežje in obdobje).

3. Poznavanje in uporaba spletnih terminoloških virov med srednješolci

Katere spletne vire dijaki uporabljajo, ko pri pouku ali pisanju seminarske naloge naletijo na neznan strokovni izraz? Raziskovalec izbere eno področje, denimo biologijo, računalništvo ali šport, in spozna nekaj slovenskih terminoloških virov. Nato s kratko anketo med vrstniki preveri, katere poznajo, kdo jim jih je predstavil in pri katerih težavah jih uporabljajo. Anketo dopolni z dvema ali tremi konkretnimi iskalnimi nalogami. Opazuje, kateri vir dijaki izberejo, ali najdejo ustrezni izraz in kako presodijo, ali razlaga odgovarja njihovemu vprašanju. Primerja njihove izjave o poznavanju virov z dejanskim iskanjem. Za izvedljivo nalogo zadostuje izbrana skupina dijakov ene šole. Rezultat je pregled najpogostejših težav in predlog kratkega vodiča za iskanje strokovnih izrazov, katerega uporabnost lahko preveri z novo nalogo.

4. Kako se pogovarjamo taborniki (skavti, gasilci …)

Taborniki uporabljajo izraze, ki jih novinci in njihovi starši pogosto še ne poznajo. Dijak v eni interesni skupini zbere čim več poimenovanj za člane, funkcije, opremo in dejavnosti ter specifične besedne zveze in fraze. Gradivo pridobi iz pogovorov in skavtskih besedil ter ob vsakem izrazu zapiše zgled rabe. Z izkušenimi člani preveri pomen, zlasti tam, kjer sta si izraza navidezno podobna, na primer vodnik in voditelj. Izbrane besede razvrsti glede na nastanek in zgradbo. Zanima ga lahko, katere so domače ali prevzete, katere so nastale s prenesenim pomenom in katere s krajšanjem. Pripravi manjši slovarček z razumljivimi razlagami. Njegovo uporabnost preveri pri nekaj novincih, ki naj s pomočjo slovarčka razložijo kratko skavtsko sporočilo. Tako ugotovi tudi, katere razlage bi moral dopolniti.

5. Oglašanje intervencijskih vozil in siren v stripih

Kako v stripu prepoznamo zvok reševalnega, gasilskega ali policijskega vozila? Učenec ali dijak izbere nekaj stripov ter zbere primere zapisanega oglašanja siren, opozorilnih klicev in spremljajočih podob. Pri vsakem zabeleži zapis zvoka, obliko črk, barvo, podobo vozila in okoliščine dogajanja. Primerja, ali različni avtorji podobne zvoke zapisujejo enako in ali se zapisi razlikujejo glede na vrsto vozila. Z manjšim preizkusom med vrstniki razišče, koliko k

razumevanju prispevata besedilo in slika. Eni skupini pokaže samo zapis zvoka, drugi pa isti zapis skupaj z izrezom stripa. Udeleženci povedo, kaj se po njihovem dogaja in po čem so to sklepali. Končni izdelek je urejen pregled primerov z razlago, kateri znaki pomagajo pri prepoznavanju in kateri dopuščajo več razlag.

6. Berem, a ne razumem

Katere besede v nekoliko starejšem slovenskem leposlovju mladim bralcem povzročajo težave? Dijak izbere eno delo ali nekaj primerljivih odlomkov ter izpiše približno dvajset besed in zvez, ki jih ne pozna ali jih sam ne uporablja. Pri vrstnikih preveri, kaj razumejo iz sobesedila in kako bi izraze razložili. Loči med nepoznavanjem besede, negotovim ugibanjem in razumevanjem brez lastne rabe. Nato na Franu pregleda slovarske pomene, zglede in oznake, denimo starinsko ali zastarelo. Primerja, ali slovarski podatki pomagajo razložiti izbrani odlomek in kako se ujemajo z odgovori mladih bralcev. Pripravi seznam zahtevnejših izrazov s pojasnili ter izpostavi primere, pri katerih bi bil koristen dodatni zgled ali razumljivejša razlaga. Ugotovitve omeji na izbrano besedilo in sodelujočo skupino.

7. Rojstna imena in priimki v slovenskem leposlovju 19. stoletja

Kako so poimenovane književne osebe v izbranih slovenskih delih 19. stoletja? Dijak se osredotoči na eno skupino poimenovanj, na primer ženska rojstna imena, moška rojstna imena ali priimke. Izbere skupino leposlovnih del in sistematično izpiše imena. Ob vsakem zabeleži, kateri osebi pripada, v kakšnem okolju se pojavlja in ali ima tudi ljubkovalno, skrajšano ali drugače zaznamovano različico. Primerja pogosta in redka imena ter preveri, ali se način poimenovanja povezuje z družbenim položajem, starostjo ali vlogo osebe v zgodbi. Posebej zanimivo je, če isto osebo različni pripovedovalci ali sogovorci imenujejo različno. Končni rezultat je preglednica imen s ponazoritvami iz besedil in razlaga opaženih vzorcev. Književnega izbora imen ne enači neposredno z dejanskimi poimenovalnimi navadami prebivalstva.

8. Rojstna imena in priimki v slovenskem leposlovju prve polovice 20. stoletja

Ali pisatelji svoje književne osebe poimenujejo različno glede na okolje, v katero jih postavijo? Dijak izbere dve ali tri primerljiva dela iz prve polovice 20. stoletja. Primerja lahko mestno in podeželsko okolje ali več del istega avtorja. Raziskavo omeji na rojstna imena ali priimke, ob vsakem poimenovanju pa zapiše osnovne podatke o književni osebi in zgled rabe. Ugotavlja, katera imena se ponavljajo, katera so značilna le za posamezno delo in kako se izmenjujejo polne, skrajšane ter ljubkovalne oblike. Pozoren je tudi na osebe, ki so večinoma poimenovane z vzdevkom, poklicem ali sorodstvenim izrazom. Rezultate predstavi s pregledom in izbranimi primerjavami. Če ima na voljo primerljivo obdelano gradivo iz 19. stoletja, lahko doda omejeno primerjavo med obdobjema.

9. Poimenovanje žensk s priimkom v slovenskem leposlovju in časnikarstvu

Kako pisatelji poimenujejo žensko književno osebo, kadar uporabijo njen priimek? Dijak v dveh ali treh izbranih delih zbere takšne primere in jih izpiše skupaj s povedjo. Zanima ga, ali se pojavlja osnovna priimkovna oblika, na primer Novak, ali izpeljanka, denimo Novakova oziroma Novakovka. Preveri tudi, ali različne oblike v besedilu označujejo isto osebo in kdo jih uporablja. Pri omejenem izboru primerov opazuje sklanjanje in ujemanje z drugimi besedami v povedi. Primerja lahko pripovedovalčev govor in dialog ali dve deli iz različnih obdobij. Razmisli, ali izbira oblike nakazuje domačnost, uradnost ali odnos do osebe, vendar razlago vedno utemelji s sobesedilom. Končni rezultat je pregled načinov poimenovanja z značilnimi zgledi in opisom razlik v izbranem gradivu.

10. Izmišljena krajevna imena v slovenskem leposlovju
Kaj bralcu pove ime izmišljenega kraja, še preden izve kaj več o njem? Učenec ali dijak v enem delu ali manjšem izboru besedil zbere izmišljena krajevna imena. Najprej preveri, katera so res izmišljena in katera imajo resnično zemljepisno ustreznico. Nato razišče, iz katerih besed bi lahko bila sestavljena in kakšne predstave vzbujajo. Izbrana imena pokaže vrstnikom brez odlomkov in jih prosi, naj opišejo kraj, ki si ga predstavljajo. Njihove odgovore primerja s podobo kraja v književnem delu. Tako ugotovi, ali ime in opis usmerjata bralca podobno ali pa pisatelj pričakovanje obrne. Končni izdelek je manjši slovarček izmišljenih krajevnih imen z možnimi razlagami, odzivi bralcev in zgledi iz besedila. Razlikuje med bralčevimi asociacijami in razlago, ki jo podpira samo delo.

11. Jezikovna vprašanja ob novih tehnologijah in družbenih omrežjih
Katere jezikovne zadrege se pojavljajo, ko govorimo o družbenih omrežjih in novih tehnologijah? Dijak v Jezikovni svetovalnici poišče približno deset vprašanj o imenih platform in izrazih za njihove dejavnosti. Izbere ožji problem, na primer pregibanje imen, zapis prevzetih besed ali izbiro med slovenskim in angleškim izrazom. Izpiše vprašanja ter glavne razloge za predlagane rešitve. Zatem v manjšem izboru javnih objav ali s kratkimi nalogami med vrstniki zbere primere dejanske rabe. Udeleženci lahko dopolnjujejo povedi ali izbirajo izraz za določeno okoliščino. Rezultate primerja s pojasnili svetovalnice in ugotavlja, kje je raba enotna, kje pa se pojavljajo različice. Pripravi pregled konkretnih zadreg in možnih rešitev. Iz opaženih razlik razbere tudi, katera vprašanja bi bilo smiselno dodatno pojasniti mladim uporabnikom.

12. Slovenjenje perzijskih, arabskih ali hebrejskih lastnih imen v medijih
Zakaj je isto tuje osebno ali zemljepisno ime v slovenskih medijih zapisano različno? Dijak izbere en izhodiščni jezik in manjši nabor imen, ki se pojavljajo ob istem dogodku. V treh medijih in v omejenem časovnem obdobju zbere njihove zapise ter primere sklanjanja. Ob vsakem shrani celotno poved, da lahko zanesljivo primerja oblike in njihovo vlogo v besedilu. Zbrane različice primerja z ustreznimi pravopisnimi pojasnili. Preveri, ali posamezni medij uporablja iste oblike dosledno in ali razlike izvirajo iz različnih načinov prečrkovanja ali pregibanja. Zahtevnejša vprašanja izgovora omeji na primere, za katere ima zanesljive jezikovne podatke. Rezultat je pregleden seznam različic z razlago izbranih primerov. Naloga lahko obravnava samo osebna ali samo zemljepisna imena, kar omogoča natančnejšo analizo.

13. Kako Fran pomaga učencu, ki se uči slovenščine kot tujega jezika
Učenec prebere obvestilo »Jutri zadnji dve uri odpadeta.« Ali s Franom ugotovi, kako se spremeni njegov urnik? Raziskovalec povabi šest do deset učencev ali dijakov, ki se učijo slovenščine, in jim ponudi tri kratke naloge iz šolskega življenja. Poleg obvestila o odpadlem pouku lahko uporabi rok za oddajo prijave in sporočilo »Držim pesti zate!«. Udeleženec najprej pove, kaj razume brez slovarja, nato poskusi s Franom. Raziskovalec zabeleži prvo poizvedbo, iskanje ustreznega pomena, pomoč zgledov in končno razumevanje. To lahko učenec pokaže tudi v svojem prvem jeziku ali z izbiro ravnanja. Ob mestu, kjer se zatakne, ga vpraša, kaj bi mu pomagalo nadaljevati. Eno predlagano izboljšavo prikaže na papirju in z novim obvestilom preveri njeno uporabnost.

14. Kaj dijaki na Franu odkrijejo sami in kaj šele ob pomoči
Dijaki Fran pogosto povezujejo z iskanjem pomena besede. Koliko njegovih drugih vsebin znajo najti in uporabiti? Raziskovalec zbere kratke zapise vrstnikov o resničnih jezikovnih

vprašanjih in načinih njihovega reševanja. Nato pripravi nekaj nalog, pri katerih je treba na Franu poiskati različne vrste podatkov, denimo izvor besede, slogovno oznako ali narečno poimenovanje. Med iskanjem na telefonu opazuje pot do odgovora. Loči med tem, da dijak vsebine ne pozna, je ne najde ali najdenega podatka ne razume. Po prvem poskusu mu pokaže ustrezni del portala, nato pa z novo, primerljivo nalogo preveri samostojno iskanje. Končni rezultat je pregled vsebin, ki jih sodelujoči uporabljajo, in ovir pri odkrivanju drugih možnosti. Na tej podlagi lahko pripravi in preizkusi kratko uvodno dejavnost za vrstnike.

15. Fran in Franček po zamislih učencev in dijakov

Kaj mladi na Franu in Frančku pogrešajo ter pri katerih opravilih bi jim predlagana novost pomagala? Raziskovalec povabi manjšo skupino uporabnikov različnih izkušenj. Po konkretnih iskalnih nalogah jih vpraša, kaj so želeli izvedeti, česa niso našli, katere možnosti so prezrli in katerih ne uporabljajo. Zbere tudi njihove izvirne zamisli za nove vsebine ali načine prikaza. Vsak predlog poveže s primerom uporabe. Skupaj preverijo, ali želena možnost že obstaja in je težava predvsem v njeni opaznosti ali razumljivosti. Izberejo eno ali dve izboljšavi, denimo drugačen prikaz zgleda, pojasnilo oznake ali pot do sorodnih besed, ter ju narišejo kot osnutek zaslona. Druga skupina učencev z osnutkom rešuje novo nalogo. Rezultat so utemeljeni predlogi z opisom potrebe in ugotovitvami preizkusa.

16. Namizna igra za širjenje slovenskega besedišča

Ali se učenci z namizno igro naučijo novih besed in jih pozneje tudi uporabljajo? Raziskovalec zasnuje preprosto igro s karticami, potjo po igralni plošči ali povezovanjem pojmov. Izbere omejeno skupino manj znanih besed ter ob pomoči slovarjev pripravi razlage, zglede in naloge. Igralci lahko besede razlagajo, uporabijo v povedi ali jih izbirajo za določeno sporazumevalno okoliščino. Pred igranjem preveri začetno poznavanje izbranih besed. Ena skupina nato igra, druga pa enako dolgo dela z istimi besedami v drugačni obliki. Znanje preveri takoj in čez približno teden dni, tudi z novimi zgledi. Primerja pravilnost razlag, samostojno rabo in napake. Končni izdelek vključuje igro z navodili ter ugotovitve o tem, kaj je igralcem pomagalo in kaj bi bilo treba spremeniti.

17. Slovarski slepar in pomnjenje pomenov

Si pri slovarski igri bolje zapomnimo pravi pomen ali zabavno napačno razlago? Igralci za manj znano besedo sestavijo verjetne izmišljene razlage, mednje pa dodajo pravo, preverjeno na Franu. Po glasovanju vedno razkrijejo ustrezno razlago in besedo uporabijo v povedi. Raziskovalec izbere približno deset besed, katerih začetno poznavanje prej preveri. Del besed se sodelujoči učijo z igro, del pa samo s pravilno razlago in zgledom. Druga skupina dobi obrnjena seznama, da rezultat ni odvisen le od težavnosti posameznih besed. Po tednu dni udeleženci brez ponujenih odgovorov razložijo besede in sestavijo nove povedi. Raziskovalec primerja pomnjenje ter preveri, ali se med napakami vračajo izmišljene razlage iz igre. Na podlagi rezultatov predlaga, kako igro oblikovati, da bi bolje utrjevala pravilne pomene.

18. Besedne domine za učenje besednih zvez

Obljubo lahko damo, držimo, izpolnimo ali prelomimo. Ali povezovanje besed na igralnih kartah pomaga pri samostojni rabi takšnih zvez? Učenec ali dijak pripravi domine s samostalniki in glagoli. Igralec sme povezati karti, če zvezo uporabi v smiselni povedi. Ob nestrinjanju igralci predlog preverijo v ustreznem slovarju in pregledajo zglede. Raziskovalec primerja učenje z igro in učenje istih besednih zvez s seznamom ter zgledi. Skupinama nameni enako časa in pred začetkom preveri njuno poznavanje gradiva. Pri poznejšem preizkusu morajo sodelujoči dopolniti nove povedi ali sami opisati okoliščino, v kateri bi zvezo uporabili. Posebej zabeleži

smiselne rešitve, ki jih pri zasnovi ni predvidel. Rezultat je preizkušena igra z opisom tega, katere zveze so se igralci naučili prepoznavati in katere tudi samostojno uporabljati.

19. Igra zvokov in natančnost besedišča

Kaj je zaškripalo, zaškrtalo ali zašumelo? Učenec pripravi kratke zvočne posnetke vsakdanjih pojavov in kartice z glagoli. Igralci poslušajo posnetek, izberejo izraz ter povedo, kateri del zvoka jih je vodil k odgovoru. Igra dopušča več ustreznih rešitev, če jih igralci smiselno utemeljijo. Izbrane besede in njihove pomenske razlike preverijo tudi v slovarju. Raziskovalni del pokaže, ali igra pomaga pri natančnejšem opisovanju novih zvokov. Pred igro in po njej sodelujoči poslušajo različne, vendar primerljive posnetke ter jih opišejo brez ponujenih kartic. Raziskovalec primerja raznolikost in ustreznost uporabljenih izrazov. Tako lahko loči naučeno povezavo med posameznim posnetkom in besedo od širše zmožnosti opisovanja. Končni rezultat so igralno gradivo, pregled odgovorov in predlogi za izboljšanje pravil ali izbora zvokov.

20. Jezikovna igra ugibanja naslovnika

Ali lahko iz sporočila ugotovimo, komu je namenjeno? Vsak igralec dobi isto okoliščino, denimo da bo zamudil dvajset minut, in skrivno kartico z naslovnikom. Ta je lahko prijatelj, trenerka ali tajništvo šole. Napiše kratko sporočilo brez nagovora in podpisa. Drugi igralci ugibajo naslovnika ter označijo besede ali dele povedi, na katere so oprli odločitev. V naslednjem krogu raziskovalec izloči še očitne znake tikanja in vikanja. Preveri, ali igralci naslovnika prepoznajo po izbiri besed, načinu opravičila, obsegu pojasnila ali zgradbi sporočila. Primerja uspešnost obeh krogov in zbere primere, pri katerih se odgovori razhajajo. Naloga pokaže, kako mladi prilagajajo jezik različnim odnosom in okoliščinam. Rezultat je igra s karticami ter analiza značilnosti, ki so pri ugibanju dejansko pomagale.

21. Isto neurje v obvestilu, novici in družinskem klepetu

Kako se besedilo spremeni, če ista dejstva sporočimo različnim naslovnikom? Udeleženci dobijo tri podatke: veter je podrl drevo, cesta je zaprta in obvoz vodi skozi vas. Ena skupina napiše občinsko obvestilo, druga radijsko novico, tretja sporočilo domačim. Besedila brez oznake vrste dobi druga skupina, ki ugiba njihov namen in svoje odločitve utemelji. Raziskovalec primerja izbiro besed, dolžino povedi, količino pojasnil in vrstni red informacij. V dodatnem krogu pokaže samo prvi stavek ter preveri, ali ta že zadošča za prepoznavanje namena. Ugotavlja, kateri znaki so najbolj povedni in katera besedila bi lahko uporabili v več okoliščinah. Končni izdelek je zbirka igralnih nalog z analizo primerov. Po razpravi lahko udeleženci napišejo novo besedilo in preverijo, ali zdaj bolj zavestno prilagajajo sporočilo.

22. Je kemični svinčnik svinčnik

Ali predmet enako razvrstimo, kadar ga poimenujemo in kadar ga izberemo po navodilu? Učenec pripravi fotografije navadnega, tehničnega in kemičnega svinčnika, barvice ter nalivnika. Eno skupino vpraša »Kako temu rečeš?«, drugo »Ali je to svinčnik?«, tretjo pa »Kaj bi mi prinesel, če te prosim za svinčnik?«. Primerja odgovore in razloge za izbiro. Za raziskavo izbere eno skupino predmetov, pri katerih meja ni samoumevna. Namesto pisal lahko primerja plastični in stekleni kozarec, čevelj in copat, stol in pručko ali knjigo in slikanico brez besed. Preveri, katere lastnosti so odločilne pri različnih vprašanjih in ali se odgovori spreminjajo z okoliščino. Ugotovitve primerja s slovarskimi razlagami. Rezultat pokaže, kako se vsakdanje poimenovanje povezuje z razvrščanjem predmetov in praktičnim ravnanjem.

23. Kdaj je časopis nehal razlagati, kaj je telefon
Kako nova beseda postane dovolj znana, da je časopisni pisec ne pojasnjuje več? Dijak izbere telefon ali drugo novost, denimo jogurt, film, pižamo ali zadrgo, in v digitaliziranih slovenskih časopisih poišče zgodnje omembe. Primerja manjši vzorec iz treh časovnih obdobij. Pri vsaki omembi označi, ali pisec novost razloži, jo primerja z znanim pojavom ali poimenovanje uporabi brez pojasnila. Oglase obravnava ločeno od novic in razlikuje med različnimi časniki. Preverja tudi starejša poimenovanja ter napake strojno prepoznanega besedila. Ugotavlja, kdaj izbrani časnik očitno predpostavlja bralčevo poznavanje besede, ne pa nujno, kdaj so jo poznali vsi govorci. Sorodna možnost je izbor kandidatov za besedo posameznega zgodovinskega leta, utemeljen s časopisnim gradivom. Rezultat je časovni pregled primerov z razlago sprememb v predstavljanju novosti.

24. Kje natančno je Na lazih
Ali domačini z istim ledinskim imenom označujejo isti prostor? Učenec izbere določeno število imen (mikrotoponimov) v svojem kraju in tri do pet domačinov ločeno prosi, naj na praznem zemljevidu označijo območja, ki jih imena zajemajo. Zapiše izgovor in oblike v odgovorih na vprašanja kje, kam in od kod. Sogovornike vpraša tudi, od koga so se imen naučili in kdaj jih uporabljajo. Nato primerja zemljevide ter poišče ujemanja in razlike. Pri nejasnih primerih opravi dodaten pogovor, ne da bi vnaprej določil eno različico za pravilno. Razlikuje med različno izgovorjenim imenom in različnim obsegom poimenovanega prostora. Končni rezultat je manjša zbirka imen z zemljevidom, značilnimi oblikami in opisom razlik med govorci. Posebej zanimivi so primeri, ko vsi poznajo ime, vendar ga vsak postavi nekoliko drugače.

25. Vljudnost in jasnost javnih napisov
Ali je najbolj prijazno navodilo tudi najbolj jasno? Učenec zbere napise v šoli, na postajah ali na drugih javnih mestih in jih razvrsti glede na to, kako izražajo prepoved, prošnjo ali navodilo. Za isto dejanje pripravi nekaj različic, denimo »Ne naslanjajte se na vrata«, »Prosimo, ne naslanjajte se na vrata« in slikovno opozorilo. Primerljive skupine vrstnikov dobijo različne izvedbe istega sporočila. Najprej povedo, kaj naj bi storili, nato ocenijo prijaznost in strogost napisa. Raziskovalec ločeno primerja razumevanje navodila in vtis o njegovem tonu. Pri tem ohrani enako okoliščino in videz napisov, razen lastnosti, ki jo preučuje. Rezultat je pregled učinkovitih in dvoumnih rešitev. Na tej podlagi lahko predlaga izboljšavo izbranega šolskega napisa in jo ponovno preizkusi.

26. Narečno besedo še poznam, toda ali jo tudi uporabljam
Kako se med generacijami razlikujeta poznavanje in raba domačih izrazov? Učenec izbere približno deset predmetov ali opravil iz kuhinje, delavnice ali otroških iger. Govorcem dveh generacij najprej pokaže fotografijo oziroma kratek prikaz in zapiše spontano poimenovanje. Šele nato jim ponudi izbrani narečni izraz ter preveri, ali ga prepoznajo, znajo razložiti in navesti okoliščino njegove rabe. Iz istega gradiva tako dobi podatke o spontanem poimenovanju, prepoznavanju in razumevanju. Primerja, pri katerih besedah se ti podatki razhajajo in ali so razlike povezane tudi s poznavanjem samih predmetov ali opravil. Dodatno lahko vpraša, s kom bi posameznik uporabil domači izraz. Končni izdelek je manjši slikovni slovarček z zgledi in pregledom odgovorov. Ugotovitve opiše za sodelujoče govorce ter jih ne posploši na vse pripadnike generacije.

27. Taljenje in raztapljanje v slovenskem znakovnem jeziku
Kako uporabniki slovenskega znakovnega jezika opišejo taljenje ledu in raztapljanje sladkorja? Dijak ob sodelovanju z gluhim uporabnikom jezika pripravi kratke posnetke nekaj takšnih

pojavov. Sodelujoče prosi, naj opišejo dogajanje, ne da bi jim vnaprej ponudil slovenski glagol. Z njihovim dovoljenjem posname odgovore in jih pregleda skupaj z osebo, ki dobro pozna slovenski znakovni jezik. Primerja, ali razlike med pojavi izražajo z različnimi kretnjami, načinom njihove izvedbe ali širšim opisom. Nato opise primerja s slovenskimi povedmi in razpoložljivim slovarskim gradivom. Ne predpostavi, da mora vsaki slovenski besedi ustrezati ena kretnja. Raziskavo omeji na nekaj pojavov, saj je natančna analiza posnetkov zahtevna. Rezultat je primerjalni prikaz izbranih opisov in ugotovitev o tem, katere lastnosti dogajanja so v njih posebej poudarjene.

28. Slovenščina v vsakdanjem življenju priseljenk

V katerih okoliščinah odrasle priseljenke uporabljajo slovenščino in česa se pri tem naučijo? Dijak povabi štiri do šest žensk, ki želijo sodelovati. V petih dneh vsaka na kratko zabeleži nekaj jezikovnih dogodkov iz službe, trgovine, izobraževanja ali druženja. Beležke lahko pripravi tudi glasovno ali v svojem prvem jeziku. V pogovoru dijak ob izbranih primerih vpraša, s kom je govorila, kdo je začel pogovor, kaj je razumela in kaj je sama rekla. Zanima ga, kje se je določenega izraza naučila, kaj bi še želela povedati in kako se je znašla, ko ji je zmanjkalo besed. Zabeleži tudi, ali je sogovorec zamenjal jezik in ali je sploh imela priložnost govoriti slovensko. Anonimno primerja konkretne primere ter predstavi povezave med vsakdanjimi potrebami, priložnostmi za rabo in naučenimi izrazi.

29. Pika na koncu kratkega sporočila

Ali odgovor »Velja.« zveni drugače kot »Velja«? Učenec ali dijak pripravi kratke izmišljene pogovore, ki se razlikujejo samo po končni piki. Vsak udeleženec vidi eno različico posameznega pogovora in s svojimi besedami opiše, kako razume odgovor. Nato lahko oceni zaznano prijaznost, gotovost ali nejevoljo, ne da bi raziskovalec vnaprej napovedal pričakovani učinek. V nadaljevanju izbere eno dodatno primerjavo. Preveri lahko kratke in daljše odgovore ali pogovor med prijateljema in pogovor z učiteljem. Različice razporedi med sodelujoče tako, da lahko primerja učinek pike ob sicer enakih sporočilih. Zasebnih pogovorov ni treba zbirati. Rezultat pokaže, ali sodelujoči piki pripisujejo dodatni pomen in v katerih okoliščinah. Tudi odsotnost opazne razlike je veljavna ugotovitev, ki jo predstavi skupaj z odgovori udeležencev.

30. Dvignjeni palec kot potrditev ali obljuba

Ali odziv z dvignjenim palcem pomeni samo »videl sem« ali tudi »lahko računaš name«? Raziskovalec pripravi kratek izmišljen pogovor. Ana prosi Bora, naj naslednji dan prinese polnilec, Bor pa odgovori s simbolom dvignjenega palca. Udeležence vpraša, ali bi Ana morala za polnilec prositi še koga in zakaj. Druga skupina vidi isti pogovor z odgovorom »Bom.«. Za primerjavo pripravi še obvestilo o uri srečanja, pri katerem pošiljatelj ne prosi za dejanje. Preveri, kako se razumevanje istega simbola spreminja glede na predhodno sporočilo. Uporabi povsod enako podobo simbola in enak prikaz pogovora. Odgovore razvrsti glede na to, ali bralci prepoznajo potrditev prejema, strinjanje ali zavezo. Naloga pokaže tudi, pri katerih okoliščinah se razlage najbolj razhajajo in bi lahko nastal nesporazum.

31. Iste besede v enem ali treh sporočilnih oblačkih

Ali »pridi prosim takoj« učinkuje drugače, če je zapisano v enem sporočilu ali razdeljeno na tri? Učenec ali dijak pripravi več kratkih izmišljenih pogovorov. Pri vsaki različici ohrani iste besede, njihov vrstni red in okoliščino, spreminja pa samo razdelitev med sporočilne oblačke. Vsi oblački so vidni hkrati, da čakanje med sporočili ne vpliva na odgovor. Sodelujoči najprej opišejo vtis o piscu in sporočilu, nato lahko ocenijo nujnost, jezo ali podobnost govorjenemu pogovoru. Vsak dobi samo eno različico posameznega primera. Raziskovalec primerja

odgovore in preveri, ali se učinek razdelitve ponovi pri različnih besedilih. Rezultat je prikaz tega, kako na razumevanje vpliva tudi razporeditev istega jezikovnega gradiva. Posebej predstavi primere, pri katerih udeleženci razdelitev razumejo na različne načine.

32. Vloga zapisanega smeha v kratkih sporočilih

Kaj pomeni »haha« v povedi »Spet si pozabil ključe haha«? Raziskovalec primerja sporočili »Spet sem pozabil ključe« in »Spet si pozabil ključe«, vsako z dodatkom »haha« in brez njega. Okoliščina in odnos med sogovorcema ostaneta enaka. Različice razporedi med udeležence, ki najprej sami opišejo ton in namen sporočila. Preveri, ali zapisani smeh ob lastni napaki deluje kot izražanje zadrege, ob tuji pa kot prijateljsko zbadanje, omilitev očitka ali posmeh. Te razlage ponudi šele po prostem odgovoru, da udeležencev ne usmeri prezgodaj. Odgovore primerja med različicami in poišče primere z največ razhajanja. Končni rezultat pokaže, kako se razumevanje istega dodatka spreminja glede na to, na koga se nanaša napaka, in katere podatke o okoliščinah bi bralci še potrebovali.

33. Čakanje na odgovor in pričakovanje zavrnitve

Ali daljše čakanje na odgovor poveča pričakovanje, da bo povabljeni rekel ne? Dijak pripravi izmišljene prikaze pogovora z vabilom, na primer »Greš v petek z nami?«. V eni različici je od prebranega vabila minila minuta, v drugi dve uri. Udeleženci napovejo najverjetnejši odgovor, pojasnijo svojo presojo in povedo, kako prepričani so vanjo. V dodatni primerjavi raziskovalec spremeni podatek o okoliščini: naslovnik je doma ali pri pouku. Preveri, ali bralci pri razlagi molka upoštevajo možnost, da človek nima časa odgovoriti. Posameznemu udeležencu pokaže samo eno različico istega primera. Naloga obravnava pričakovanja bralcev, zato iz nje ne sklepa, kaj odsotnost odgovora dejansko pomeni v zasebnih pogovorih. Rezultat je primerjava vpliva časa in okoliščin na razumevanje še nedokončanega sporazumevanja.

34. Smešek in razumevanje prijaznosti ali ironije

Ali »Hvala za opozorilo« s smeškom vedno deluje prijazneje kot isto sporočilo brez njega? Dijak pripravi dve okoliščini. V prvi prijatelj zasebno opozori na zatipkano besedo, v drugi isto napako izpostavi pred razredom. Za obe pripravi odgovor s smeškom in brez njega ter različice razporedi med sodelujoče. Udeleženci najprej s svojimi besedami opišejo ton odgovora in odnos pisca do opozorila. Šele nato lahko izbirajo med ponujenimi razlagami, kot so iskrena zahvala, zadrega, jeza ali ironija. Raziskovalec povsod uporabi enako podobo smeška in enak videz pogovora. Primerja, ali njegova prisotnost spreminja razumevanje v obeh okoliščinah enako. Končni rezultat pokaže, koliko k razlagi prispevata sam simbol in predhodni dogodek ter kdaj se bralci o namenu sporočila ne strinjajo.